

MUALLİMİN-İ İSLAMİYE CEMİYETİ

Ismail Aydın

ismailaydin36@gmail.com

“Ruscuk-II.Muallimin-i İslamiye Kongresi 1-5 Temmuz 1322” (1906)

Osmanlı topraklarında öğretmenlerin ilk defa nerede ve kaç yılında örgütlendikleri eğitim tarihçileri tarafından hep merak edilmiştir. Bu konuda akademik çalışmaları olan Prf.Dr. Yahya Akyüz de **“Türkiye’de öğretmen örgütleri ilk kez ne zaman, nerede kurulmuştur? Kurucuları kimlerdir? Adları, amaçları nedir? Etkileri ne olmuştur? Eğitim tarihimiz açısından bu soruların önemi açıktır. Fakat eğitim tarihimizle ilgili eserlerde bu soruların cevabı yoktur”**. diyerek bu konudaki belge, bilgi ve araştırmaların yetersizliğinden yakınır.

Bu konu ile ilgili çalışma yapan diğer kişi ve kuruluşlar da Akyüz’ün **“bizde ilk öğretmen örgütü Darülfünun ve Darümuallimin mezunlarının Temmuz 1908 İnkılabından hemen sonra İstanbul’da kurdukları Encümen-i Muallimin’dir.”**² yönündeki görüşlerini tekrar etmişlerdir.

Osmanlı Devletince 1840’da ilk kez öğretmen okulları açılmıştır. Bu meslek grubunun mesleki veya politik anlamda örgütlenmesi için gerçek-

1 Yahya Akyüz; Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri S.98-99 Doğan Basımevi Ankara 1978

2 Yahya Akyüz;Age,S. 99

ten İkinci Meşrutiyet’in ilan edildiği 1908 tarihini beklemeleri gerekmiş midir? Yoksa daha önceden örgütlenmişler midir? Bu yazımda konuyu tartışarak bazı belgelerle sunmaya çalışacağım.

Osmanlı İmparatorluğu XIX. yüzyılda hızlı bir dağılma süreci yaşıyordu. 1829’da Yunanistan’ın bağımsızlığını elde etmesi milliyetçi isyanların artmasını sağlamış, bu durum da imparatorluğu daha da hızlı bir şekilde dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde devleti çöküşten kurtaracak (kurtaracağı umulan) bazı düşünceler ileri sürülmüştür. Bu düşüncelerin başlıcaları Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Toplumculuk (Sosyalizm) olmuştur. Bunlardan Osmanlılık, milliyetçi isyanları engelleyip ülkenin bütünlüğünü korumak için devletin sınırları içinde yaşayan bütün etnik grupları aynı çatı altında tutmayı amaçlıyordu. Osmanlılık düşüncesinin hayata geçirmek amacıyla Haziran 1865’te **İttifak-ı Hamiyet** (Yurtseverler Birliği) adıyla bir örgüt kurulmuş, bu örgüt daha sonra **Yeni Osmanlılar Cemiyeti** adını almıştır. 1902 yılında Paris’te yapılan kongrenin ardından örgüt bölünmüş, **Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkezî Cemiyeti** ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerden sonra “Eylül 1906’da Selanik’te çoğunluğu 3.Ordu subayları olan 10 kişi **Osmanlı Hürriyet Cemiyeti**’ni kurmuştur.”³

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki topraklarında siyasal hareketlilikler oldukça yoğundur. Avrupa’dan gelen her türlü düşüncenin kolaylıkla taraftar bulabildiği Balkanlar bölgesi aynı şekilde her türlü örgütlenme için de ideal bir ortamı oluşturmaktadır.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunun doğusunda 1887’de sol eğilimli Ermeni **Hınçakyan Partisi**, 1890 yılında ise **Taşnaksutyun** örgütü kurulmaktadır.⁴ Bu örgütlerin içinde öğretmen-

3 T. Zafer Tunaya; Türkiye’de Siyasal Partiler,Cilt I S.21 Hürriyet Vakfı Yay.1984

4 George Haupt-Paul Dumont; Osmanlı

lerin de bulunduğu, örgütsel çalışmalara “gizli” veya “açık” destek verdikleri de bilinmektedir.⁵

Ermeni ve Rum öğretmenlerin **Merzifon Amerikan Koleji** merkez olmak üzere **Anadolu Öğretmenler Birliği** (Union of the Anatolian Teachers) adıyla bir örgütlenmeye gittikleri Amerikan misyoner raporlarında belirtilmektedir⁶

Balkanlarda etnik ve dinsel yapı da çeşitlilik arz etmektedir. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi inanç gruplarının yanı sıra Türk, Bulgar, Makedon, Arnavut, Rum ve Sırp etnik unsurlar bu topraklarda yaşamaktadırlar. Bölge sadece ekonomik bakımdan değil, kültürel yönden de oldukça gelişmiştir.

1896 yılında Şumnu bölgesinde **Şumnu Kiraathane Cemiyeti** adıyla bir dernek kurulmuştur.

Yine 1900-1907 yılları arasında “Selanik şehrinde Yahudilerin 50 kadar okulu bulunmaktadır. Müslüman topluluğun 32 okulu ve birkaç orta öğretim kurumu vardır. Aynı şekilde Rum, Bulgar, Sırp ve Romenlerin okulları da bulunmaktadır. Selanik’te bir hukuk fakültesi de bulunmaktadır.⁷ Bu şehirde 1895’ten beri sürekli olarak yayınlanan 3 Fransızca, 4 Rumca, 4 Türkçe, 2 Bulgarca, 1 Romence gazete çıkmaktadır.

1895 yılında Filibe’de **Gayret** adlı gazete, 1897’de **Muvazene** gazetesi haftalık olarak çıkacaktır ki **bu gazete öğretmen örgütlenmesinde de etkili olmuştur.**Yine1910 yılında çıkan “**Asır**” gazetesi imparatorluğun en çok okunan Türkçe taşra gazetesidir.

Balkanlar bölgesi Osmanlı merkezi gücünün pek de etkili olmadığı II. Abdülhamit’in uyguladığı istibdat yönetiminin etkisinin hissedilemediği bir yerdir. Bölgenin bu özellikleri diikkate alındığında, İttihat ve Terakki örgütlenmesi başta olmak üzere öğretmen örgütlenmesinin de Balkanlar bölgesinde ortaya çıkmasının şaşırtıcı bir tarafının olmaması gerekir.

Bütün bu anlatılardan sonra Osmanlı topraklarında Müslüman-Türk unsurlar tarafından kurulan ilk öğretmen örgütüyle ilgili bilgiler vermeye çalışalım;

1906 yılında kurulan **Muallimin-i İslamiye Ce-**

İmparatorluğu’nda Sosyalist Hareketler S.37 Gözlem Yay.1977

5 İsmail Aydın; Dünden Bugüne Öğretmenler. S.32 Eğitim Sen Yay. Ankara 1999

6 George E. White: Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları, Enderun Kitabevi 1995 ve Anatolia Collage Report and Catalogue 1902

7 George Haupt-Paul Dumont;Age,S.42

miyeti hakkında bilgi veren en önemli kaynak, Hakkı Abdullah Meçik’in **Şumnu** adlı kitabıdır.⁸ Meçik’in anlatımına göre 1897’de Filibeli Ali Fehmi Bey, Filibe’de Haftalık Muvazene Gazetesini çıkaracak, II. Abdülhamit yönetimine muhalif yazılar yazacaktır. “Ali Fehmi Bey, Muvazene’de Türkiye’deki istibdadın yıkılıp hürriyetin ilan edilmesi hakkındaki ateşli yazılarından başka Bulgaristan Türk Öğretmenleri arasında bir cemiyet kurulması hususundaki mütemadi neşriyatı ile de ora aydınları arasında müessir olmuş, onun teşvik edici yazıları üzerindedir ki, Bulgaristan Türk öğretmenleri toplaşarak Şumnu kasabasında ilk kongrelerini akdetmişler ve Bulgaristan Muallimin-i İslamiye Cemiyeti’ni kurmuşlardır.”⁹

Hakkı Abdullah Meçik’in öğretmen olan babasının hatıra defterinde anlatılanlara göre Osmanlı topraklarında kurulan Muallimin-i İslamiye Cemiyetinin kuruluşu da şu şekilde olmuştur:

“Şumnu’da Muvazene’yi temsil ediyordum. Bu sayede Ali Fehmi Efendi ile çok yakından tanıştık. Jöntürklüğü yaymakta devam ile beraber Bulgaristan Türklerinin maarif hayatında yenilikler yapmak istiyorduk. Bulgar muallimlerini örnek alarak bir muallimler cemiyeti kurmak için Muvazene gazetesinde neşriyata başladı. Birkaç sene uğraştığımız halde, Türk muallimlerinden ancak 10-15 muallim toplayabildik. İlk kongremizi 1906 senesi Temmuzda Şumnu’da Saat Camisi’nin avlusunda yaptık. Böylece muallimler cemiyetinin temelini atmış olduk. Kongreler bir-iki sene ara ile 1930 senelerine kadar devam etti.”¹⁰

(Bulgaristan 1908 yılında Osmanlı İmparatorluğu’ndan tamamen ayrılarak bağımsız bir devlet olmuştur).

Buraya kadar aktarılanlardan çıkartabileceğimiz sonuçları özetleyecek olursak,

- Osmanlı İmparatorluğu döneminde en eski öğretmen örgütü İstanbul’da değil, Anadolu’da ve Osmanlı’nın Balkan topraklarında kurulmuştur.
- Müslüman Türk öğretmenler, Bulgar öğretmenlerini örnek alarak Şumnu’da 1906 yılında Muallimin-i İslamiye Cemiyeti’ni kurmuşlardır.
- Muallimin-i İslamiye Cemiyeti daha sonra Rusçuk, Razgrad, Silistre ve Filibe gibi şehirlerde şubeler açmıştır.

8 Hakkı Abdullah Meçik; Şumnu(Bulgaristan Türklerinin Kültür Hayatı) Hepileri Matbaası İzmir 1977 9 H.AbdullahMeçik;age S.65

10 H.AbdullahMeçik; age S.20